

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij Pedagogije i Povijesti

Krešimir Hrženjak

Polemos – rat u životu Grka

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Studij Pedagogije i Povijesti

Krešimir Hrženjak

Polemos – rat u životu Grka

Završni rad

Znanstveno područje Humanističke znanosti, Znanstveno polje Povijest,
Znanstvena grana Povijest Starog vijeka

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2017.

Sažetak

Tema završnog rada je rat u životu Grka u antičkom razdoblju. Tijekom istraživanja razmatra se na osnovi dostupne literature kakve su društvene okolnosti u kojim su živjeli antički Grci te što je za njih značio rat na razini grada, ali i na razini državnog uređenja. Rad daje pregled o tome što je polemos bio u tradiciji, običajima i vjeri grčkog stanovništva antičkog doba. Pregledom literature daje se opis vojne obuke na primjeru dvaju reprezentativnih grčkih polisa Atene i Sparte, te se uz to objašnjava kako je na politiku u tim polisima utjecalo vojno i ratoborno okruženje te se propituje u krajnjem slučaju koji je povod stalnim ratnim sukobima. Rad daje pregled od kojih se jedinica sastojala grčka vojska te kojim su se taktikama koristili Grci tijekom bitki ali i tijekom same pripreme za ratovanje. Ukratko se opisuje i što je bilo s onima koji su poraženi u vojnom sukobu te kako se to odrazilo na civilno stanovništvo. Naposljetku se sve navedeno dovodi u vezu opisom nekoliko važnijih grčkih bitki kako bi se stekao uvid u način ratovanja Grka tijekom antičkog razdoblja. Važno je napomenuti da se u radu tijekom obrazlaganja određenih pojmova ili ratnih sukoba ne koriste faktografski podaci u obliku godina već se koriste pojmovi koji se referiraju na problematiku navedenog razdoblja.

Ključne riječi: Grci, vojna obuka, rat, Atena, Sparta, način života

Sadržaj:

1. Uvod.....	5
2. Važnost posjedovanja vojske	6
3. Što je Polemos	7
4. Obrana na razini grada-države	8
5. Razvoj Atene - od političke do vojne moći	9
6. Obuka vojske u Ateni	10
7. Tajna uspona Sparte unutar Grčke	11
8. Obuka vojske u Sparti	12
9. Oružje grčke vojske	13
10. Bojne jedinice grčke vojske	14
11. Taktike i način ratovanja	16
12. Ratni plijen i sudbina poraženih u ratu	17
13. Brodovlje u svrhu rata	18
14. Grčko-perzijski ratovi	19
14.1 Darijev pohod	19
14.2 Od Termopila do Salaminskog tjesnaca	20
14.3 Preokret kod Plateje	21
15. Unutarnji sukobi i Peloponeski rat	22
16. Zaključak	24
17. Popis literature	25

1.Uvod

U antičkom grčkom svijetu ratovanje se smatralo nužnim zlom ljudske svijesti i ponašanja. Bilo da su Grci ratovali između susjednih gradova-polisa, ili na razini obrane cijele Grčke protiv vanjskog neprijatelja (izraz koji se koristio za sve one koji nisu bili Grci jest barbarin) politička i novčana dobit je često odvagnula nasuprot izgubljenim životima u ratu te materijalnim gubitcima. Civilni ratovi i duge opsade gradova te bitke širokih razmjera nisu bile rijetkost, ali i jednako tako su savezi između polisa kako na kopnu tako i na moru odlučivali o sudbini onih slabijih. Iako je bilo razdoblja mira i prijateljskih saveza, motivi za osvajanjem, teritorijalnim proširenjem te zaštitom časti slobode često se očitovale rješavanjem problema na bojnopolju između dviju vojski. Kroz cijelo arhaično te klasično doba Grci ratuju jednako na domaćem ali i inozemnom teritoriju. U sukobima s vanjskim neprijateljima često je prijelomni trenutak borbe bio određen domišljatosti nekih od zapovjednika, ili je pak prijelomni trenutak borbe bio kada se grčka vojna taktika pokazala nadmoćnijom te kada su grčki borci pokazali hrabrost ne napuštajući bojno polje. Mač i štit bili su prisutni u životu Grka od rođenja pa do smrti, u konkretnom smislu kao vojniku ili kao političaru koji je odlučivao kako riješiti neki spor ili sukob, ratom ili mirnim putem diplomacije. U bojevima protiv vanjskih neprijatelja se pak pokazuje ključnim grčka pripadnost državi, dok je neprijateljska vojska često bila sastavljena od više pokorenih naroda i plemena koji nisu išli u rat da bi obranili svoj teritorij već pod prisilom tiranina koji ih je pokorio. Često je taj aspekt raznolikosti naroda vojske odlučivao o ishodu bitke i rata.

2. Važnost posjedovanja vojske

U današnje vrijeme prevladava mišljenje da su demokratske vladavine miroljubivije od diktatura. U antici, međutim nije bilo tako: atenska demokracija, barem što se tiče Periklova vremena, bila je ratoborna i zavojevačka.¹

Poslije perzijskih ratova u kojima je najviše pridonijela porazu osvajača, Atena je nastojala nametnuti svoju prevlast ostaloj Grčkoj i potom je i zadržati, suzbijajući sve težnje prema nezavisnosti ostalih država, koje su joj nominalno bile saveznice, a u biti su joj bile podvrgnute, i sukobljavajući se sa Spartom i njezinim peloponeskim saveznicima, koji su se suprotstavljali atenskoj prevlasti.² Kako bi se stekla i sačuvala vlast nad egejskim otocima i mnogim primorskim gradovima, te kako bi osigurala dovoz žita, koje je većinom dolazilo s crnomorskih obala i prolazilo kroz morske tjesnace, Ateni je bila potrebna velika trgovačka flota i snažna ratna mornarica.

Kroz čitavo klasično razdoblje Ateni je bila potrebna i snažna kopnena vojska, kako bi se mogla suprotstaviti nasrtajima susjeda iz Beotije i Peloponeza, te ih s vremena na vrijeme, i napasti na njihovu području. Međutim, na kopnu je Atena bila uglavnom prisiljena da se brani od spartanskih i tebanskih hoplita.³

U ranim fazama grčkog ratovanja u arhajskom razdoblju, trening vojnika je bio slučajan, pa čak je i oružje moglo biti improvizirano, te su vojnici obično plaćeni, samo da bi mogli zadovoljiti svoje svakodnevne potrebe. Nisu postojale uniforme ili oznake, a čim se sukob završi, vojnici će se vratiti na svoje farme i nastavili bi s obavljanjem svojih svakodневnih obveza i zaduženja. Do 5. stoljeća prije Krista, vojna snaga Sparte pružila je model za sve ostale države-polise koje će slijediti njen primjer u vojničkom načinu života.⁴ Budući da su se ekonomski resursi grčkih gradskih država i pojedinaca povećali tijekom sedmog stoljeća, u vojsci su se formirale vojske pješaka u bogatim gradovima državama.⁵

¹ Robert Flaceliere, *Grčka u doba Perikla*, Naprijed, Zagreb, 1979., str. 260.

² Robert Flaceliere, *Grčka u doba Perikla*, str. 260.

³ Isto str. 261.

⁴ www.ancient.eu/Greek_Warfare/ Zadnji pristup 14. 4. 2017.

⁵ www.metmuseum.org/toah/hd/gwar/hd_gwar.htm Zadnji pristup 14.4 2017.

3. Što je Polemos

Polemos je, kaže Heraklit, stvorio svijet, Polemos vlada svijetom. Filozof iz Efeza koji piše početkom 5. stoljeća, pod tim podrazumijeva da je svemir pozornica jedne beskrajne borbe suprotnih elemenata: Polemos, rat, čini mu se osnovnim zakonom svijeta. Rat je za Grke arhajskog i klasičnog doba bio stalna prisutna misao. Izračunato je otprilike da je od Perzijskih ratova do bitke kod Heroneje, Atena prosječno više od 2/3 vremena bila u ratnom stanju, a da mir nije uživala deset godina uzastopce.⁶

Drugi gradovi čije su odgovornosti i prohtjevi bili manji, nisu međutim imali tako ratobornu sudbinu. Niti jedan od njih se nije mogao držati potpuno po strani od oružanih sukoba ukoliko je htio preživjeti; rat je stvarno bio čelični zakon grčkog svijeta.⁷ Svakako, bilo je tu i razloga ekonomske prirode. Kako je plodno zemljište veoma rijetko u Grčkoj, ono je lako izazivalo lakomost i pohlepnost prenaseljenih susjeda. Atena je upotrijebila oružanu snagu kako bi nastanila van Atene naseobine vojnog karaktera, kleruhije. Sparta je samom unutrašnjom logikom svog društvenog i političkog sustava bila natjerana da osvoji Meseniju.⁸

Ekonomsko suparništvo između polisa nije bilo najvažnije. Zašto su Grci posvetili toliko vremena ratovanju, prije svega odgovor se pronalazi u samoj naravi Grka i od helenskog shvaćanja države. Država, za one koji ulaze u njen sastav, predstavlja vrhovnu vlast. Potpuna nezavisnost je njen zakon: ukoliko stupa u savez, to čini samo na ravnopravnoj nozi. Ukoliko nema obostrano priznatog suca, koji bi riješio spor, svaki sukob interesa lako se pretvorio u oružani sukob.⁹ Grčko društvo je tako uređeno da mu je prvi cilj da pripremi građanina na neizbježnu mogućnost sukoba. Tako Platon iznosi u svojim Zakonima slijedeće: „Svi građani provode svoj život podržavajući neprestani rat protiv svih drugih gradova. U grčkim gradovima arhajskog i klasičnog doba, građanin je prije svega vojnik, kao što se i državnik često mora pretvarati u vojnog zapovjednika.“¹⁰ Sve zavisi od ratne sreće: budućnost svakog čovjeka, budućnost države i u krajnjoj liniji budućnost cijelog helenskog svijeta. Propast Atene je postala neizbježna onog trenutka kad ona više nije htjela da njome vlada bilo tko drugi osim ljudi koji se bave novcem, i kada su Atenjani, ne slušajući Demostenova preklinjanja, odbili sami ići u vojsku prepuštajući plaćenicima i najamnicima obranu države.¹¹

⁶ Francois Chamoux, *Grčka civilizacija*, izdavački zavod „Jugoslavija“, Beograd 1967., str. 149.

⁷ Francois Chamoux, *Grčka civilizacija*, str. 149.

⁸ Isto str. 149.

⁹ Isto str. 150.

¹⁰ Isto str. 151.

¹¹ Isto str. 152.

4. Obrana na razini grada-države

Da bi se što bolje razumjelo vojno i ekonomsko rivalstvo, valja poći od pojašnjenja antičkog grčkog državnog uređenja. "Grčke su države bile malene. Središte državnice bio je grad; on je ekonomski bio jači od okolnih sela, jer je su u njemu živjeli aristokracija, obrtnici i trgovci; zato je grčka državnica bila država-grad ili polis." Primjerice polis Atena je obuhvaćao grad Atenu sa pripadajućom joj okolnom Atikom. Atenjanima su se tako nazivali ne samo slobodni stanovnici grada Atene, nego i svi slobodni stanovnici Atike. Uzevši u obzir takvo uređenje s više centara moći, jedino što je povezivalo sve polise je to su u njima stanovali Grci. Ostali poslovi bili su vezani za svaki polis ponaosob te sukladno tome, valjalo je imati vlastitu obranu odnosno vlastitu vojsku. Kako su previranja među polisima bila česta, vojska je ključnu ulogu imala kako protiv vanjskih neprijatelja tako i u unutarnjim „građanskim sukobima“, gdje su se često na sukobljenim stranama nalazile Atena i Sparta, u savezima s Korintom, Tebom i ostalim polisima.¹²

U starije doba bilježe se česti sukobi između polisa. „Ratom i pljačkom dolazili su do bogata plijena i novih zemalja; zato je vojnički život u grčkim državicama bio veoma razvijen. Slobodni građani polisa imali su pravo nositi oružje, dok je posjedovanje oružja bilo zabranjeno robovima zbog straha da bi se mogli pobuniti protiv svojih gospodara. I u posjedovanju oružja se vidi raslojavanje tadašnjeg grčkog društva.“ Oružje aristokracije se veoma razlikovalo od oružja običnog naroda. Oprema i oružje aristokracije se sastojala od kacige, oklopa, velikog štita, koplja, i mača. Oružje aristokracije je bilo skupo oružje od kovine. Tijekom razdoblja Homera ratovalo se na bojnim kolima, a kasnije na konjima. Za usporedbu s aristokracijom, obični su vojnici bili u redovima pješništva te su od naoružanja imali koplje, mač i kožni štit. „Zbog te razlike u naoružanju obični vojnici nisu bili opasni izvrsno naoružanoj aristokraciji. Kod diobe plijena aristokrati su dobivali lavlji dio.“¹³

¹² Pavao, Pauš, *Povijest starog vijeka*, Školska knjiga, Zagreb, 1960. str 125

¹³ Isto str. 128.

5. Razvoj Atene - od političke do vojne moći

Prijelaz Atene iz sporog razvoja u arhajsko doba može se pratiti od dolaska Solona, plemića i pjesnika koji se istakao u rješavanju socijalnih problema u polisu, ukinuo je dugove seljacima. Njegovo političko djelovanje se očituje u povezivanju vojnog i ekonomskog aspekta, on je podijelio atensko društvo na 4 klase prema visini godišnjeg prihoda od uroda žita. Prvu klasu su činili pentakosiomedimni s prihodom od 500 medimni¹⁴ žita, drugu klasu su činili konjanici s 300 medimni žita, treću klasu su sačinjavali vojnici (zeugiti, s 200 medimni žita) te posljednju klasu čine seljaci i nadničari koji su raspolagali samo svojim radom.¹⁵

Što se tiče održavanje vojske, na nju se trošio određeni dio sredstava. Minimalni obrok vojnika u trenutku vojnog pohoda je procijenjen na sedam i pol medimni. Prihod konjanika i prihod vojnika se razlikovao i do 100 medimni jer je konjanik imao dužnost imati pripravnog konja dok je vojnik morao održavati samo svoju opremu. Osim toga državni službenici su provjeravali konje kako bi se ustvrdilo jesu li sposobni za ratovanje. Za usporedbu, mali je seljak u to vrijeme živio od 59 medimni ili preračunato u drahme od 177 drahmi, dok su samo troškovi izdržavanje konja bili dvostruko veći.¹⁶

Propašću obitelji Pizistrata i Alkmeonida javlja se razvoj tehnologije i pojava naoružavanja velikog broja pješastva čime konjanici počinju gubiti na važnosti u toj mjeri da više nisu bili cijenjeni plemeniti ljudi i heroji koji su se istakli u bitkama. Od 7. stoljeća u nekoliko polisa, konjanici postaju sve nevažniji a zamjenjuju ih nove postrojbe vojske, pješadija.¹⁷

¹⁴ Koliko točno iznosi jedna medimna žita nije utvrđeno, ali smatra se da je ona nije iznosila mnogo jer je djeci i ženama bilo zabranjeno potpisivati ugovore veće od jedne medimne.

¹⁵ Skupina autora, *Povijest 2 (Egipat i Antička Grčka)*, Europapress holding, Zagreb, 2007. str. 353.

¹⁶ Skupina autora, *Povijest 2 (Egipat i Antička Grčka)*, str. 354.

¹⁷ Isto str. 358.

6. Obuka vojske u Ateni

Mladi je Atenjanin uporno vježbao u palestri pod budnim okom pedotriba, jer je gimnazija spadala u uobičajeno stjecanje borbenih sposobnosti. Hrvanje, utrkivanje, skakanje, i bacanje diska razvijali su snagu i hitrinu. Za odrasle muškarce, koji su već prošli dobnu granicu efebije, gimnastika je također predstavljala najbolji način da sačuvaju formu i da vježbaju između dvaju pohoda. (Kasnije se obrana povjeruje vojnicima od zanata, stranim plaćenicima, dok je za vrijeme Peloponeskog rata grčka vojska bila sastavljena gotovo isključivo od građana.)¹⁸

Svaki je Atenjanin morao služiti domovini od svoje osamnaeste do pedesete godine. Između osamnaeste i dvadesete bio je efeb i polazio je vojnu obuku. Od dvadesete do pedesete nalazio se kao hoplit s kataloga (popisa) ili kao konjanik pod aktivnom vojnom obvezom. Od pedesete do šezdesete spadao je u veterane, prezbitate, koji su s efebima i nasljednicima svih godišta sačinjavali neku vrstu teritorijalne obrane atičkih granica i utvrda.¹⁹

Atenjanin je, dakle, imao četrdesetdvogodišnju vojnu obavezu, a svaka se od tih četrdeset i dviju klasa zvala po nekom legendarnom heroju eponimu. Građani koji su stupili u šezdesetu godinu života bili su oslobođeni vojne obaveze i postajali su dijeteti, javni suci raspravitelji to jest nešto poput mirovnih sudaca.²⁰

Početkom svake godine, u mjesecu hekatombeonu, atenski osamnaestogodišnjaci bili su upisivani u popis demota, to jest primljeni među članove očeva dema. Fizičke sposobnosti vjerojatno je kao regrutna komisija procjenjivala skupština dema ili Vijeće, ili pak, u spornim slučajevima, neki nadležni sud. Zatim su u hramu božice Aglaure, na sjevernoj strani Akropole, polagali zakletvu.

Efebima su rukovodili po jedan sofronist (nadstojnik) iz svake file, i jedan kozmet (ravnatelj vojnog zavoda), vrhovni poglavar svih efeba, narod je postavljao i pedotribe (učitelje tjelesne vježbe), kao i posebne učitelje oklopničkih bojnih vještina, hoplomahije, strijeljanja lukom i strijelom i bacanja koplja. U Aristotelovo vrijeme uvedeni su i poučavatelji u rukovanju tek izumljenim katapultom.²¹

¹⁸ Robert Flaceliere, *Grčka u doba Perikla*, str. 264.

¹⁹ Isto str. 264.

²⁰ Isto str. 265.

²¹ Isto str. 266.

7. Tajna uspona Sparte unutar Grčke

Rat i diplomacija glavni su faktori moćne pozicije Sparte u antičkoj Grčkoj. Spartancima je rat omogućio da sklope savez s Arkadijom. Ratne aktivnosti i djelovanja spartanske vojske u inozemstvu tijekom druge polovice 6. stoljeća urodile su povoljnim plodovima za Spartu. Preokrenuvši tiraniju Sikiona, Spartanci su uspjeli stvoriti sebi saveznika u Korintskom zaljevu. Nadalje, su izbacili Ligdama iz Naksa, te su zajedno s odbjeglih Atenjanima pomogli napasti Hipiju, Pizistratova sina, te ga protjerati iz Atene. Od kraja 6. stoljeća Sparta je zbog vojne snage te zbog mreže trajnih saveza vodeća na Peloponezu. Peloponeski savez je na osnovi većine glasova članstva pružao vojni oslonac Sparti. Iako snažna, Sparta je platila visoku cijenu u području unutarnjeg poretka države jer je stalno morala držati vojsku aktivnom i pod disciplinskom stegom. Početkom 6. stoljeća slabi vanjska trgovina Sparte, vraćaju se platežnom sredstvu željeznih šipki, upravom jača čelična disciplina.²²

Spartanski prvaci ili pravi Spartanci su bili elita dok su rad na selu obavljali robovi. Tako postavljen sustav zahtijevao je odgoj snažnih, agresivnih, discipliniranih i poslušnih mladića koji će izučiti samo jedan zanat, a to je kako ratovati. Spartanski sustav ponajbolje opisuje koliko je rat bio važan za svakodnevni život Grka. Iz sustava nisu bile izuzete niti žene, jer se od njih očekivalo da rode snažnu djecu koja će se kasnije obučiti za ratnike, te da u slučaju potrebe mogu i same braniti državu. Jedna od zanimljivosti za spartansku vojsku je da je ispred vojske išla sveta životinja, te gdje bi se ona zaustavila tu bi vojska podigla logor. Isti princip je korišten i pri osnutku nekog novog naselja. Vjerski blagdani su usko bili povezani s ratovanjem, poštivane su vjerske proslave, odnosno u to vrijeme su sukobi prekidani onoliko koliko je to vjera zahtijevala. Sparta kao vojnički orijentiran polis nije imala zidine je se smatralo da njezin teritorij ne može biti napadnut.²³

²² Skupina autora, *Povijest 2 (Egipat i Antička Grčka)*, str. 348.-349.

²³ Isto str. 350.

8. Obuka vojske u Sparti

Snaga spartanske vojske kopnene vojske temeljila se u prvom redu na sustavu odgoja, koji je u cjelini bio usmjeren na stjecanje vojničkih vještina, kako je već ranije opisan. Između šesnaeste i dvadesete godine života mladić je postajao iren prve, druge, treće i četvrte godine. Irenstvo je odgovaralo atičkoj efebiji, s tom razlikom što je ova bila dvostruko kraća i trajala samo 2 godine. Navršivši dvadeset godina, svaki je Spartanac ulazio u aktivnu vojnu službu, no time njegova vojna obuka još nije bila završena. Vojna obuka Spartanaca trajala je do zrele dobi.²⁴ Od dvadesete do tridesete godine života ti su mladi ratnici, bili oženjeni ili ne, i dalje živjeli zajednički sa svojim drugovima iz šatora i skupno se hranili, ali još nisu imali pravo pristupa na agoru i nisu mogli ostvariti svoja politička prava.

Navršivši šezdeset godina života, Spartanac je bio oslobođen vojne obveze i mogao je ući u Gerusiju to jest u vijeće starješina, ali je i dalje mnogo vremena provodio u gimnazijama nadgledajući dječake kako vježbaju i irene kako savlađuju ratničke vještine. Spartanska vojska, kojom su zapovijedala dva kralja, često pod nadzorom efora, sastojala se u prvom redu od hoplita, to jest oklopnika, punopravnih građana ili perijeka. Ovo teško naoružano pješništvo bilo je podijeljeno na pet pukova, mora, pod zapovjedništvom petorice polemarha, koji su pod sobom imali niže oficire, lohage, pentakontarhe i enomotarhe.²⁵

O načinu obuke i oštrini vojskovođa nad vojnicima govori Ksenofont u *Anabazi* o Spartancu Klearhu: „Osim toga, bio je sposoban uvjeriti sve oko sebe da „Klearha treba slušati.“ Postizao je to oštrinom: držao se zlovoljno, grubo govorio te je strogo kažnjavao, ponekad u bijesu, pa je ponekad i njemu poslije bilo žao. Kažnjavao je načelno, zato što je smatrao da nema koristi od nekažnjene vojske...U opasnosti su ga vojnici spremno slušali svim srcem, i ne bi izabrali nikoga drugoga da ih vodi, zato što je njegova zlovolja tada izgledala kao bistrina, a njegova oštrina kao...vrlina. A kad bi se našli van opasnosti...mnogi su ga napuštali...zato što nije imao draži... i gledali su ga kao što dječaci gledaju učitelja.“²⁶

Jedinice spartanske vojske veoma su vješto izvodile različite pokrete, a posebno su se uvježbano iz marša u koloni razvijali u borbeni poredak: brzim su se manevrom svi vodovi prestrojili u visini čela kolone, koje se zaustavilo, a ako bi im neprijatelj prišao s leđa, svaka

²⁴ Robert Flaceliere, *Grčka u doba Perikla*, str. 261.

²⁵ Isto str. 262.

²⁶ Lane Fox, Robin, *Klasični svijet: epska povijest Grčke i Rima*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008. str. 57.

bi se vrsta umješno prestrojila tako da su se najbolji borci našli u prvom redu, oči u oči s neprijateljskom jedinicom. Sparta je imala veliko povjerenje u svoje hoplite, koji su radije pogibali nego uzimali. Imala je tek malobrojnu konjicu. U vojničkim logorima vladala je stega i svaki je i najmanji prekršaj bio kažnjavao batinama.²⁷ Teži su prekršaji za sobom povlačili smrtnu kaznu ili oduzimanje vojničkih činova, kao i gubitak građanskih prava. Jedina slaba strana Sparte u vojnom pogledu bila je malobrojnost ljudi, oligantropija.

Tukidid daje podatke o vojnoj snazi obaju polisa, osobito o Ateni. Ovom velikom gradu (Ateni), njegovo je ljudstvo omogućavalo da okupi, po riječima Tukidida, početkom Peloponeskog rata 13000 hoplita za prve bojne redove i 1200 konjanika, ne računajući lake jedinice, pomoćno ljudstvo, i rezervne trupe čiji je zadatak bio da brane utvrđenja.²⁸ Beotska vojska je imala oko 13000 hoplita i 1500 konjanika. Sparta nikada nije bila u stanju da svrsta u svoje redove toliku snagu; kod Plateje je, istina, njezino teško pješništvo brojalo 10000 ljudi, od kojih su polovina bili samo pravi Spartanci, ali kasnije ona nikada nije mogla podići toliku moć te je morala računati na izuzetnu spremnost svojih vojnika da bi nadoknadila brojčanu slabost koja se s vremenom sve više osjećala.²⁹

9. Oružje grčke vojske

Hoplit, koji je vladao bojištima kroz čitavo 5. stoljeće pr. Kr. i nešto kasnije, raspolagao je bojnom opremom, panoplijom, koja se sastojala od oružja za napad i obranu. A to su:

1. Atički šljem (kranos) iz 5. st. pr. Kr. lakši je nego u prethodnim razdobljima, a perjanica mu više nije tako nezgrapno velika. Sastoji se od pustom podstavljene metalne polulopte s zaobljenom krestom ili perjanicom i višedijelnim štitnicima za obraze.

2. Obično mjedeni oklop (thoraks), sastavljen od jedne prsne i jedne leđne ploče međusobno pričvršćene kopčama ili kukicama, a dosiže nešto ispod struka, tako da su bedra gotovo čitava nezaštićena.³⁰ Oklop je često ukrašen rezbarijama, odnosno linijama koje naglašavaju grudne mišiće. Umjesto takva oklopa, hopliti su ponekad znali nositi i neku vrstu kožnog ili lanenog prsluka s metalnim pločicama.

²⁷ Robert Flaceliere, *Grčka u doba Perikla*, str. 262.

²⁸ Francois Chamoux, *Grčka civilizacija*, str. 165.

²⁹ Isto str. 165.

³⁰ Robert Flaceliere, *Grčka u doba Perikla*, str. 268.

3. Mjedena nazuvka (knemis-knemida): Noga je bila zaštićena od koljena do gležnja mjedenim nazuvkom (knemis), koji je u toku 5. stoljeća pr. Kr. gotovo izašao iz upotrebe³¹

4. Atički mjedeni štit (aspis) okrugao, za razliku od beočanskog štita, promjera 90 cm, mogao je biti napravljen i od nekoliko slojeva volujske kože pričvršćene na drven ili metalan kostur i pojačan pločama od kovine. Vanjska mu je stjenka uvijek konveksna, a na sredini se nalazi ispupčenje (omfalo), ponekad u apotropejske svrhe ukrašeno glavom Gorgone, po religioznom uvjerenju zaštitnice od zle kobi, ili drugim znamenjem, episemima. Na unutrašnjoj strani nalazila se isprva jedna, a kasnije dvije ručke kroz koje je hoplit provlačio nadlakticu i šaku. Kad nije bilo bitke, kroz njih je proveden remen, pomoću kojeg je ratnik mogao svoj štit nositi ovješeno preko ramena. Ponekad je o štitu visjela neka vrsta pregače od, najvjerojatnije, remenja, koja je štitila borčeve noge.³²

5. Koplje (dory) je udarno oružje, koje se sastoji od drvene motke duge oko dva metra s metalnim šiljkom u obliku plosnata lista ili dosta izdužene masivne piramide. Sam držak koplja obično je od jasenovine, a hvatište mu je opleteno kožnim remenom. Na donjem kraju se nalazi kao protuteža šiljku metalan naglavak, često i sam zašiljen, tako da su se mogle koristiti obje strane koplja.³³

6. Mač (ksifos) nije tek obična nožina, nego oružje koje u borbi prsa o prsa zamjenjuje koplje. Hoplitski je mač imao ravno, dvosjeklo sječivo; ukupna dužina bila je i do 60 cm. Nosio se obješen preko ramena. Poslije Perzijskih ratova hopliti su bili naoružani još i kratim mačem, jedva nešto duljim od bodeža.³⁴

7. Starovjeka pračka (sfendone) sastojala se od dviju uzica isprepletenih od vune ili od konjske strune, pričvršćene jednim krajem o nešto poput kožnate vrećice, kamo se stavljao kamen, ili mjedeno, glineno ili olovno tane vretenasta oblika; pračkar bi to sve zajedno snažno zavrtio, zatim naglo ispustio jednu uzicu, a kamen ili tane bi poletjelo nošeno centrifugalnom silom i do 200 m daleko.

8. Bojna sulica (akontion), vrsta kraćeg koplja, bila je snabdijevana namotajem od kožnog remena koji se u trenutku bacanja naglo odmotao i sulici dao rotaciju, kao što je bio slučaj s atenskim kopljem kojim su mladići vježbali u palestri.³⁵

³¹ Isto str. 268.

³² Durando Furio, *Drevna Grčka: zora zapada*, Mozaik, Zagreb, 1999. str. 280.

³³ Durando Furio, *Drevna Grčka: zora zapada*, str. 281.

³⁴ Isto str. 285.

³⁵ Isto str. 286.

10. Bojne jedinice grčke vojske

Hoplit je činio osnovu grčke vojske, a definira se kao teško naoružani pješak.

Peltast je u stvari, lakše oboružani hoplit, i njegovo se ofenzivno oružje sastojalo od koplja i mača. Grčka je vojska raspolagala i lakim pješaštvom bez ikakva obrambena oružja, izuzevši ponekad laganog štita.³⁶

Strijelac se koristio kao potpora hoplitskim jedinicama. Prije Perzijskih ratova nalazimo u Ateni strijelce (toksotai) u skitskoj odjeći, no ovi vjerojatno nisu bili barbari, nego Atenjani odjeveni tako iz nepoznatih nam razloga, koji su konjanicima i hoplitima služili kao štitonoše, odnosno po potrebi preuzimali ulogu lake pješadije.³⁷

Konjanici su činili udarnu silu u svakom boju jer su se zalijetali ili s boka ili frontalno u neprijateljske jedinice. Poslije Maratonske bitke osnovana je konjička jedinica, u kojoj je najprije bilo 300, pa 600 i napokon 1000 konjanika. Pripadnici ovog roda regrutirali su se na poseban način iz dvaju najimućnijih slojeva, od kojih se drugi i zvao konjanici (hippeis), to jest vitezovi. Mladići iz bogatih atenskih obitelji od malena su vježbali jahanje na livadama Kolona, te su nakon dvogodišnjeg roka bili kadri služiti u konjici. Atenski konjanik bio je naoružan dvama kopljima i zakrivljenom sabljom (kopis). Konjanici su već samim podrijetlom predstavljali stanovitu aristokraciju nasuprot oklopničkom i lakom pješaštvu. Imali su, sasvim prirodno, onu visinu s koje konjanik uzjahavši plemenitu životinju, gleda na svog bližnjeg na tlu.³⁸

U atenskoj vojsci postojale su raznovrsne pomoćne službe, kao na primjer skoroteče, zvani hemerodromi, jer su, kako bi mogli održavati vezu ili nositi vijesti u Atenu, mogli biti sposobni da trče čitav dan (hemera), prije nego svoju poruku predaju drugom vjesniku. Bilo je i vojnih liječnika za njegu ranjenika, kao u Agamemnonovoj vojsci pod Trojom, i vračeva koji su igrali važnu ulogu u vojsci. Za brzo prenošenje poruka Grci se nisu služili samo skorotečama, nego i svjetlosnim znakovima preko prijenosnih stanica, koje su tvorile pravu svjetlosnu telegrafsku mrežu.³⁹

Grčka se u 4. st. pr. Kr. našla u nepovoljnom položaju, seljaci i mali obrtnici propadaju, bogataši su svoj novac radije ulagali u lihvarske poslove i trgovačke spekulacije te su tako uništili poslove velikog broja stanovništva. Propali seljaci i obrtnici popunjavali su redove gradske sirotinje. Često ta novonastala sirotinja nije mogla vraćati dug pa su se dugovi

³⁶ Robert Flaceliere, *Grčka u doba Perikla*, str. 270.

³⁷ Isto str. 270.

³⁸ Isto str. 272.

³⁹ Isto str 272.-273.

morali poništavati. Velik dio stvorene sirotinje je otišao među plaćenike. „U 4. st. pr. Kr. plaćeničke su vojske u Grčkoj sve češća pojava. Nju su uvjetovali mnogi razlozi: propadali su srednji slojevi, koji su dotada redovno sami oružali; ratovi su među polisima bili učestali; usavršilo se ratno umijeće i tehnika.“ Javila se potreba za izmjenom vojske, umjesto nekadašnjih hoplita u 4. st. pr. Kr. javljaju se peltasti, vojnici koji su bili lakše naoružani. Tako ustrojeni mogli su voditi boj dulje i ići na iscrpnije vojne. Plaćenike kao odred grčke vojske nije zanimalo cilj rata, njima je jedino bila u interesu plaća za koju ratuju, i naravno plijen. Zapovjednici koji su im to znali priskrbiti bili su osobito cijenjeni.⁴⁰

11. Taktike i način ratovanja

Taktika grčke vojske je obično vrlo jednostavna. Ona ide za tim da izazove sudar dviju vojski na otvorenom polju. Vojske neprijatelja zauzimaju borbenu liniju po već tradicionalnom rasporedu: glavnina u središtu, lake jedinice i konjica, ukoliko je ima, na bokovima. U središtu, hopliti su gusto zbijeni u osam do dvanaest redova po dubini.⁴¹ Po ustaljenoj tradiciji najbolje se jedinice postavljaju na desno krilo borbenog poretka. Ovaj običaj nesumnjivo potječe od činjenice da se štit nosi u lijevoj ruci, desna strana najslabije zaštićena. Zapovjednici se nalaze u prvom redu, a sam vojskovođa često sudjeluje u bitci; ne mogu se nabrojati imena slavnih vojskovođa koji su poginule u bitci.

Prije nego što počne borba, pravilo je da se izvedu neki vjerski obredi. U ratu, kao i u svim ostalim stvarima Heleni vjeruju da bogovi i sudbina odlučuju o ishodu. Primjere za to nam daje Homer u svojoj Ilijadi. Svakog vojskovođu prate vračevi i tumači koji pitaju bogove za savjet i tumače znakove koji bogovi šalju.⁴² Svakako da je napadač, prije no što je ušao u rat tražio savjet bogova, bilo da je slao izaslanstva u čuvena svetišta ili se oslonio na domaća proročišta i ustaljene obrede. Najpovoljnije doba za ratovanje je proljeće ili ljeto. Izbjegavalo se ratovanje zimi, kada je vojska bila izložena nevremenu. Čim stignu na tlo neprijatelja, vojnici sustavno pustoše i pljačkaju, oni pale imanja, prisvajaju stoku, sijeku voćke i neobrane plodove. Pred vojskom seljaci se spašavaju bježanjem.⁴³

Vojska je noćila najradije u selima, ali su imali sa sobom i šatore od životinjskih koža. Tabor bi se utvrdio ali ne kao kod Rimljana da se iz njega moglo ratovati. Najstrožeg reda su

⁴⁰ Pavao, Pauš, *Povijest starog vijeka* str. 189.

⁴¹ Francois Chamoux, *Grčka civilizacija*, str. 166

⁴² Isto str. 166.

⁴³ Isto str. 171.

se držali Spartanci. Oni bi tabor načinili okruglim, a helotima su zapovjedili da borave izvan njega. Hranu za nekoliko dana morao je vojnik sam sa sobom uzeti. Trebala mu je na dan 1.5 henike pšenična brašna ili ječmene krupice za kruh. Na dalekim pohodima su vojsku pratili trgovci s raznim proizvodima.⁴⁴ Osim plaće vojnik je dobivao opskrbnicu otprilike u istom iznosu. Plaća je hoplita u Ateni iznosila obično 2 obola na dan. Konjanik je dobivao po drahmu. Plaćenici su dobivali na mjesec po 20 drahma, njihovi lohazi dvostruko, a stratezi četverostruko.⁴⁵

12. Ratni plijen i sudbina poraženih u ratu

Ratni profiti tijekom vojnog pohoda bili su dio gospodarske privrede grčkih država-polisa. Tijekom arhajskog te klasičnog razdoblja, u vrijeme najvećeg razvoja grčke trgovine i ekonomije, prihodi od pljački nakon bitke ulazili su u bilance polisa su morali biti definirani u svim ugovorima o savezništvu polisa kao i u političkoj i ekonomskoj suradnji. Ratni plijen je morao biti naveden u ugovoru, te se dalje dijelio u određenim omjerima među polisima dok je jedan dio išao u svetišta. Grci su razlikovali plijen osvojen na kopnu od onoga osvojenog na moru, te otuđivi i upotrebljivi plijen od onoga namijenjenog za žrtvu bogovima. Tukidid donosi odlomak o napadu atenske flote na sicilijanski gradić Ikaru 415. godine prije Krista. Taj napad je po svim današnjim kriterijima istovjetan pljački, gusarenju i porobljavanju dok se prema grčkim ratnim kriterijima taj čin trebao ne samo tolerirati nego je bio i legitiman.⁴⁶

U pobijedenih Grka koji nisu pali na bojnopolju, mnogi su ratnici prvo pobili svoje žene i djecu, a potom i sebi oduzeli život. Taj postupak je bio predmet divljenja i općeg priznanja jer je praksa među helenskim polisima bila da se pobijedeni muškarci pobiju, a žene i djeca prodaju u roblje. Poznat je navod Euripida: „Ne predaj se živ i dobrovoljno u ropstvo, dok još imaš mogućnost da umreš slobodan.“ I stari grčki pisci su smatrali da je samoubojstvo bolje rješenje nego ropstvo. Jer „ako je pobjedniku sve dozvoljeno, onda je za pobijedenog samoubojstvo neophodno pravo, a slučajnom imaoocu strašne premoći ne treba učiniti uslugu da izrekne moralnu zabranu nad tim posljednjim sredstvom spasa od njega“. Postojao je i jedna mitski uzor kad je u pitanju bilo ratovanje poznat pod nazivom „fokidsko očajanje“. Naime, prije nego bi započeli boj s Tesalcima, Fokidani bi skupili na jedno mjesto sve žene i djecu, sa svom imovinom. Trideset čuvara čuvalo je okupljene i oni su trebali ovisno o vijesti s bojnog polja, ubiti sve i zapaliti. Do toga nije došlo, a ovaj mit se nastavio slaviti u

⁴⁴ August Musić, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Hrvatska državna tiskara, Zagreb, 1942., str. 36

⁴⁵ Isto str. 36.

⁴⁶ Skupina autora, *Povijest 2 (Egipat i Antička Grčka)*, str. 442.-443.

svetkovinama u čast Artemide u Hijampolisu. U gradu Trinakiji, posljednjem gradu Sikelaca je zabilježen sličan slučaj, kada su Sirakužani pobili sve branitelje grada, starci su počinili samoubojstva, dok je ostatak stanovništva snašlo ropstvo. „Takav razvojni tok je sasvim normalan, pa su tako postupali i drugi narodi antike kad im se gradu primicao posljednji udes.“⁴⁷

Brojni su primjeri ovakvog završetka ratovanja, gdje se pobijeđeni odlučuje na samoubojstvo, dok primjerice spartanski kralj Kleomen naveo da samoubojstvo nije rješenje. „Samoubojstvo je opravdano samo ako je (politički) postupak, a ne kao bijeg. Čovjek ne živi i ne umire za sebe samog. Treba biti spreman na smrt kad više ne bude bilo nade za domovinu“ Kralj je ovim navodom očekivao prevrat u sukobu Helena i Ptolomeja Filopatora. Kad je u Egiptu saznao da više nema nade za njegovu domovinu, bio je dosljedan svojim riječima, te je s obitelji na javnom mjestu u Aleksandriji počinio samoubojstvo. Živeći ili umirući učinio je ono što je korisno za Spartu.⁴⁸

13. Brodovlje u svrhu rata

Brodovi se u Homerovim pjesmama još ne upotrebljavaju za boj, nego samo služe za prijevoz. Ali njihova gradnja pokazuje već neku savršenost. Prednji i zadnji kraj broda odnosno krma i kobilica su uzdignuti kako bi brodu dali stabilnost, odnosno brod se nije naginjao ni na jednu ni na drugu stranu.⁴⁹

Ratni su se brodovi za razliku od trgovačkih i teretnih brodova gradili dugi i uski, jer je kod njih bilo važnije, da budu brzi i okretni, negoli da mogu prevesti mnogo ljudi. Budući da je sam brod imao službu oružja, na pramcu mu je bio načinjen čvrsto okovan kljun tek malo iznad razine vode, i na njega bi se stavilo više veslača nego li ratnika. U starije su se vrijeme upotrebljavali otvoreni brodovi bez krova, koji su imali 50 vesala.⁵⁰ Najobičniji ratni brod povijesnog vremena, troveslač, imao je tri reda veslača. Napredak u sigurnosti ratovanja brodom bila je drvena stijena koja je štitila veslače, te su brodovi dobili krov (palubu). Brodovlje se sastojalo od trijera, od brodova s jednim, dva, tri, a kasnije si s pet redova vesala.⁵¹

⁴⁷ Jacob, Buckhardt, *Povijest Grčke kulture*, Prosvjeta, Zagreb, 2001. str 570.

⁴⁸ Jacob, Buckhardt, *Povijest Grčke kulture* str. 572.-573.

⁴⁹ August Musić, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, str. 36.

⁵⁰ Isto str. 37.

⁵¹ Isto str. 37.

Brodovlje je vozilo za sobom veliku pratnju teretnih barki. Za boj bi se pripremio brod tako da bi se jedra spustila i jedno veliko jedrilo položilo. Tko bi se uzdao u hrabrost pomorskih vojnika, kao Lakedemonjani, pokušao bi kvačiti, čemu su služile kvake i mostovi na brodu. Atenjani su voljeli udarac kljunom u neprijateljski brod, no vješti su kormilari umjeli, izmakavši udarcu brzim provozom mimo neprijateljska broda, slomiti njegova vesla. Pobjednik je na obali podigao spomenik pobjedi, a pobijeđeni bi neprijatelj, kao što je običaj bio i nakon kopnene kopnene bitke, preko glasnika molio za primirje.⁵²

Ovako zamišljen, rat je izgledao kao neka vrsta krvave igre koja ima svoje određene zakone i koja omogućuje suparničkim gradovima da riješe svoje sukobe. No rat nije uvijek tekao kako je planirano, ratovi su se često otezali, povlačeći za sobom niz nebrojenih nedaća koje su se ponavljale iz godine u godinu. Uzrok tome je nesposobnost grčke vojske da zauzme utvrđene gradove. Tako lakedemonski hopliti, ma koliko bili samouvjereni u svoju nadmoć na otvorenu polju, nisu nikako uspjeli da probiju atenska i pirejska utvrđenja tijekom cijelog peloponeskog rata i tek su glađu i opsadom savladavali atenski otpor.⁵³

Grci su u kasnijim razdobljima ratovanje prepuštali stručnjacima koji su za rat novačili ljude izvan grčkih polisa, ili su pak novačili plaćenike kojima je rat bio jedino zanimanje. Naposljetku se stvara međunarodno tržište najamnika, jer slabi povezanost između časti da se brani grad i ljudi koji bi ga i branili. Same ratne tehnike daju veliku prednost vojsci od zanata nad onom građanskom vojskom koja je u rat išla samo po potrebi.⁵⁴

14. Grčko-perzijski ratovi

14.1 Darijev pohod

Nadalje daje se pregled važnijih bitaka koje su Grci vodili, često za obranu vlastite slobode, protiv vanjskih neprijatelja, ali i protiv unutarnjih neprijatelja, polis protiv polisa. Može se početi s grčko-perzijskim ratovima i Darijem. Ustanak maloazijskih Grka je prvi sukob kojim su započeti grčko-perzijski ratovi. Darije je osvojivši, za vrijeme skitske bojne, Trakiju i Bizant, napravio veliku štetu grčkoj trgovini te je uz to povećan danak koji su Grci plaćali Perziji. Ti su nameti potakli maloazijske Grke na ustanak 500.g. pr. Kr. Grad predvodnik je bio Milet. Ubrzo je Milet tražio pomoć europskih polisa, te su se odazvali samo Atena i

⁵² Isto str. 39.

⁵³ Isto str. 168.

⁵⁴ Isto str. 190.

Eretrija na Eubeji. Vojno su pomogli s 25 brodova i iako su se Grci hrabro branili, neprijateljska vojska ih je nadjačala.⁵⁵

Milet je spaljen, a stanovništvo je dijelom pobijeno, a dijelom preseljeno u Perziju. Idući vojni sukob jest pohod Mardonija, Darijeva zeta, koji je iskoristio pomoć Atene i Eretrije kao izliku za napad na europske polise. Pohod završava neuspješno jer mu vojsku uništavaju tračka plemena, a mornarica je stradala kod rta Athosa u nevremenu. Prava snaga grčkih europskih polisa pokazala se u Maratonskoj bitci 490. g. pr. Kr. Darije je prvotno poslao poslanike u Atenu i Spartu da zahtijevaju od njih „zemlje i vode“. Mnogi su polisi pokleknuli pred Darijevom prijetnjom, osim Atene i Sparte, gdje su poslanici u Ateni ubijeni, a u Sparti bačeni u bunar.⁵⁶

Darije je s vojskom došao morskim putem i prvo je osvojio Eretriju, zatim se iskrcao na Maratonskom polju, kod mjesta Maratona u Atici. Ovdje se iskazala sposobna atenska vojska pod vodstvom atenskog vojskovođe Miltijada. Uz pomoć 9000 hoplita i 1000 hoplita iz Plateje u Beotiji svladao je brojniju perzijsku vojsku koja se po završetku bitke dala u bijeg. Valja napomenuti da je grčka vojska bila bolje opremljena i disciplinirana te je borbu vodila u zbijenim redovima. Nakon maratonske bitke prema legendi je Atenjanin otrčao do Atene da javi vijest o pobjedi i pao mrtav na mjestu.⁵⁷

14.2 Od Termopila do Salaminskog tjesnaca

Nakon maratonske bitke, vojno ozračje je preuzelo cjelokupni život grčkih polisa, u Ateni se vodi borba između Aristida i Temistokla o daljnjem naoružavanju. Aristid je smatrao da treba povećati broj hoplita dok je Temistoklo htio povećati mornaricu. U tom sukobu je Temistoklova „pomorska“ stranka pobijedila, te je Aristid protjeran ostrakizmom, a brodovlje Atene je povećano na 100 bojnih brodova. Deset godina nakon Maratonske bitke opstojnost grčkih polisa dolazi u pitanje, jer iz Perzije na pohod kreće Darijev nasljednik, kralj Kserkso. Pred tom velikom opasnosti ujedinjavaju se polisi u Grčkoj te se sklapa vojni savez na zajedničkom sastanku kod Korinta 481. godine pr. Kr. Zapovjedništvo nad savezom je dobila Sparta.⁵⁸

⁵⁵ Pavao, Pauš, *Povijest starog vijeka*, str. 150.

⁵⁶ Isto str 150

⁵⁷ Isto str. 150.

⁵⁸ Isto str 151.

Od osnutka vojnog saveza javljaju se problemi, mnogi polisi su pokleknuli pred Kserksom, te je čak i Delfijsko proročište pristalo uz Perzijance. Bitka u Termopilskom klancu predstavlja bitku najveće požrtvovnosti grčke vojske. U klancu je na put Kserksu stalo 5000 hoplita od kojih je bilo 300 spartanskih vojnika pod vodstvom kralja Leonide. Perzijskim je napadima grčka vojska odolijevala dva dana, dok je trećeg dana nije izdao Grk koji je Perzijance doveo planinskom stazom iza leđa grčke postrojbe. Leonida je u tom trenutku odlučio vratiti gotovo sve vojnike kući, a na bojnom polju ostalo je 300 Spartanaca i nekoliko stotina drugih grčkih ratnika. Perzijanci su zauzeli klanac uz velike gubitke, a junački otpor Leonide i njegovih vojnika bio je primjer svim Grcima kako se brani sloboda. Zanimljivo je da je na mjestu bitke podignut mramorni kip lava i postavljen natpis: „Putniče, javi Lakedemonjanima, da ovdje ležimo, vjerno ispunivši njihove zapovijedi“.⁵⁹

Iduća bitka nakon Termopila dogodila se u Salaminskom tjesnacu. Nakon Termopila, Perzijancima je bio otvoren put u Atiku, stradala je Atena, nju su spalili i opljačkali. Temistoklo je stanovništvo spasio tako što ga je prevezao na otoke Salaminu i Eginu. U tjesnacu između Salamine i Atike nalazila se saveznička grčka mornarica. Pred teškom navalom Perzijanaca nije bilo sloge među zapovjednicima brodovlja, jedni su predložili da se boj vodi kod Korintske prevlake gdje bi imali potporu kopnene vojske dok je Temistoklo tražio da Perzijance dočekaju u Salaminskom tjesnacu. Prihvaćen prijedlog Temistokla se pokazao kao odlična vojna taktika. Počevši s borbom u ranu zoru, perzijski brodovi su bili suviše tromi da bi se mogli u uskom tjesnacu oduprijeti brzim lakim grčkim lađama.

Najprije je atenska mornarica na svom krilu razbila fenički dio perzijske mornarice, potom je u borbi s ostalim Grcima razbila i drugo krilo neprijateljske mornarice. Perzijski brodovi su do kraja dana ostali nasukani na grebene, sudarali su se međusobno i tonuli. Grčka pobjeda u Salaminskom tjesnacu označila je preokret u grčko-perzijskim ratovima, zahvaljujući vojnoj obuci i školovanim vojnim odredima grčki polisi su obranili svoju slobodu.⁶⁰

14.3 Preokret kod Plateje

Nakon Salaminske bitke, 479. g. pr. Kr. Grci su se, u protuudaru, sukobili s Mardonijem kod Plateje u Beociji. Tamo je grčka vojska izvojevala veliku pobjedu i protjerala Perzijance sa

⁵⁹ Isto str. 152.

⁶⁰ Isto str. 153.

svog teritorija. U daljnjem ratovanju Perzijanci su bili u povlačenju, a vojno rukovođenje preuzela je Atena. Konačan udarac neprijatelju Grci su zadali kod otoka Cipra, gdje se perzijski car odrekao Egejskog mora i trgovačkih putova koji su vodili u Crno more. Naposljetku postavlja se pitanje uspješnosti grčke vojske u odnosu na perzijsku, te zašto je u nekim trenucima slabija vojska odnijela pobjedu. „Grci su ratovali s oduševljenjem, jer su branili domovinu i slobodu. Perzijska je vojska sastavljena od raznorodnih plemena, borila se bez volje, jer je morala osvajati tuđe zemlje za svoje ugnjetavače“. Daljnja vojna djelatnost polisa prelazi u Atenski pomorski savez, kojim je predsjedala Atena jer je ona imala najjaču mornaricu.⁶¹

15. Unutarnji sukobi i Peloponeski rat

Što se tiče unutarnjih sukoba oni nisu nedostajali u svakodnevnom životu Grka. Nakon sukoba s vanjskim neprijateljima, Grčku potresa sukob Sparte i Atene, Peloponeski rat, a potom na kraju tog rivalstva dvaju polisa, vojno se uzdiže polis Teba. 362. g. pr. Kr u bitci kod Mantineje sukobili su se tebanski vojskovođa Epaminonda i Spartanci. Ova bitka je zanimljiva u kontekstu obrade ove teme jer su ovdje srušeni ratnički orijentirani Spartanci. Tebanski vojskovođa se koristio vojnom taktikom „kosog klina“ Kosi klin je zapravo bojni poredak u kojem je tebansko lijevo krilo prvo napadalo dok je desno zaostajalo, naravno uz to da je lijevo krilo bilo pojačano, ali se ovom tehnikom razvlačila neprijateljska obrana i lakše se razbijala neprijateljska formacija. U bitci su Spartanci izgubili, ali je i sam tebanski vojskovođa izgubio život.⁶²

Peloponeski rat je također jedan od ratova koji je vođen zbog političke premoći i da je zavađenim stranama ratovanje bilo na prvom mjestu govori činjenica da je tijekom više od 20 godina ratovanja sa sedam godina „nesigurnog primirja“ stradalo na desetke tisuća Grka, uništene su mnoge kuće te je gospodarstvo i ekonomija obaju polisa bila na koljenima. U ratu su zabilježena strašna zvjerstva na objema stranama spartanski zapovjednici ubijaju zarobljenike dok primjerice Atenjani ubijaju stanovništvo otoka Mela jer im se nisu htjeli pridružiti. Pitanje časti i časnog ratovanja se u ovom ratu polagano gubi, primjerice spartanska retorika je obećavala atenskim porobljenim ratnicima spas, ali se kasnije to pokazalo kobnim. Istočni Grci predani su na milost i nemilost perzijskom caru koji je intervenirao u ratu. Što je

⁶¹ Isto str. 153.

⁶² Ksenofont, *Grčka povijest*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001. str 264.

značio taj rat za sukobljene strane. „Taj rat i sva njegova zvjerstva nisu se dogodili zbog religije ni nacionalizma, nije bilo križarskih pohoda i genocida. Ipak, u igri su bila prava načela, nije se ubijalo samo radi ubijanja. Na prvi pogled rat je izbio zbog pitanja moći“⁶³

Peloponeski rat je ogled taktike atenskog vođe Perikla i nasrtaja spartanskih trupa. Periklo je vješto napadao Megaru i Korint, te je kao obranu koristio Duge zidine. Osim toga atenska mornarica se nije mogla usporediti sa Spartancima. Ipak Spartanci su bili nadmoćniji u kopnenom dijelu ratovanja, hopliti su marširali poljem u ritmu glazbe, spjevavši stihove pjesnika Tirteja. Uz pomoć perzijskih financija Spartanci su u pomorskoj bitci na Helespontu 404. pobijedili „drugoligaške“ atenske zapovjednike, te je Atena morala prihvatiti zahtjeve Sparte: odreći se flote, srušiti Dugi zid, i prihvatiti spartansku oligarhiju.⁶⁴

Ni doprinos Atenjana nije zanemariv u ovoj bitci. Ksenofont navodi da su Atenjani „vidjeli da je neprijatelja daleko više i usprkos nesreći koja je zadesila konjicu u Korintu, nisu na to obraćali pažnju, kao ni na činjenicu da ih čeka borba s Tebancima i Tesalcima, koji su uživali glas da su najbolji konjanici od sviju“. Ratni duh je bio sastavni dio atenskih ratnika, bilo ih je stid da budu prisutni a da ne priteknu u pomoć svojim saveznicima. Borbom su željeli povratiti slavu baštinjenu od svojih predaka. Nakon što se u ovom ratu cijela Grčka našla na dvjema suprotstavljenim stranama, nikome nije dobroga donijela pobjeda, gradovi i vlast nisu bili bogatiji kao što su smatrali da će biti, a zavladao je kaos i nemir. Sukob između triju polisa Atene, Tebe i Sparte predstavlja kraj hegemonije grčkih polisa u političkom i ekonomskom smislu, te vojnu i ekonomsku sferu preuzima Makedonija koja je u svom usponu.⁶⁵

16. Zaključak

Naposljetku se može zaključiti da je rat i ratovanje bio način života u Grka. Veći dio svoje antičke povijesti proveli su ratujući. Rat se nije koristio samo u ekonomske svrhe već se koristio za prevlast jednog polisa nad drugim, odnosno bio je politički agens te sredstvo uspostavljanja odnosa snaga. Grci svoju vojsku nisu regrutirali kao ostali narodi starog svijeta iz redova seljaka, već su svoju vojsku obučavali što je i kasnije bilo ključ uspjeha u ratovanju,

⁶³ Lane Fox, Robin, *Klasični svijet: epska povijest Grčke i Rima*, str. 129.

⁶⁴ isto str. 131.

⁶⁵ Ksenofont, *Grčka povijest*, str 267.

posebice kod Spartanaca. Razna oružja i taktike su također bili od velikog značaja za samo ratovanje. U kasnijim razdobljima kao ratno oružje se koriste brodovi, jer su njima Grci ostvarili prevlast nad morem, a svojim pješacima-hoplitima prevlast nad kopnom. Vojne taktike antičkih Grka su vrijedne divljenja jer pokazuju sposobnost korištenja vojnog terena i tadašnje dostupne vojne opreme. Svoju vojnu moć Grci su stvarali odgajanjem vojnika od mladih nogu. Spartanci se posebno ističu takvim odgojem jer su imali školovanu vojsku za razliku od drugih polisa gdje su vojnici ujedno bili i obrtnici, radnici i poljoprivrednici. Grci su odgajani da je biti vojnik čast, zasluga i odgovornost da se brani država i postojeće uređenje. Vojno uređenje na razini cijele antičke Grčke bilo je strogo određeno, aristokracija se razlikovala po oružju od običnih ljudi, vjerski običaji i tradicija su se održavali usporedo s ratnim previranjima, ali valja napomenuti da su ratni sukobi prekidani za vrijeme važnijih vjerskih datuma, jer je cjelokupno grčko društvo bilo veoma vjerski osviješteno. Neke od vjerskih svečanosti proizlazile iz odavanja počasti borcima herojima koji su pali u nekim od važnijih bitaka. Ratni ambijent se u Grka očituje i u umjetnosti i književnosti, te arhitekturi i kiparstvu što je predmet proučavanja i danas. Pred sam uspon Makedonije Grčku potresaju sukobi i korumpirana vlast te pojava plaćeničke vojske, pa tada nestaje časnog i herojskog ratovanja u Grka. Da se postizanje odnosa moći nije promijenilo govori nam cjelokupna povijest srednjeg i novog vijeka na razini svjetske povijesti.

17. Popis literature:

1. Buckhardt, Jacob, *Povijest Grčke kulture*, Prosvjeta, Zagreb, 2001.
2. Chamoux, Francois, *Grčka civilizacija*, izdavački zavod „Jugoslavija“, Beograd 1967.
3. Durando, Furio, *Drevna Grčka: zora zapada*, Mozaik, Zagreb, 1999.
4. Flaceliere, Robert, *Grčka u doba Perikla*, Naprijed, Zagreb, 1979.
5. Ksenofont, *Grčka povijest*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
6. Lane Fox, Robin, *Klasični svijet: epska povijest Grčke i Rima*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008.
7. Musić, August, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Hrvatska državna tiskara, Zagreb, 1942.
8. Pauš, Pavao, *Povijest starog vijeka*, Školska knjiga, Zagreb, 1960.
9. Skupina autora, *Povijest 2 (Egipat i Antička Grčka)*, Europapress holding, Zagreb, 2007.

Internetski izvori:

1. Greek Warfare; www.ancient.eu/Greek_Warfare/, zadnji pristup 14. 4. 2017.
2. Warfare in ancient Greece; www.metmuseum.org/toah/hd/gwar/hd_gwar.htm, Zadnji pristup 14. 4. 2017.